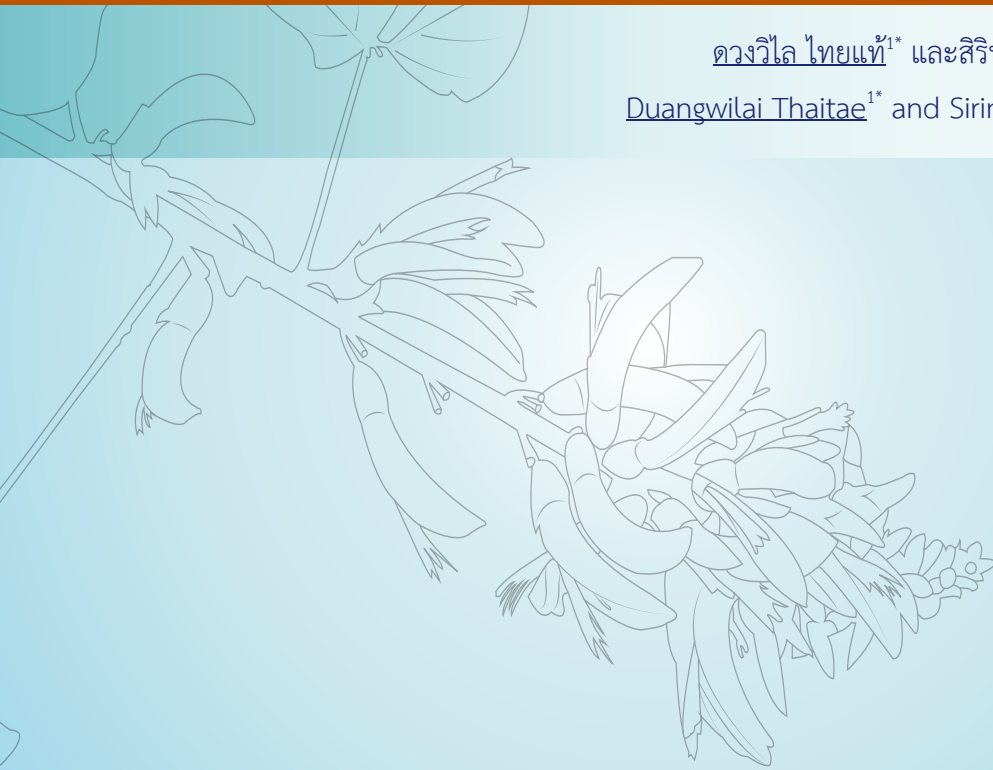

ความรู้และเจตคติของนักวิจัยสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
ต่อหลักจริยธรรมการวิจัยในคนและการขอการรับรอง
จริยธรรมการวิจัยในคน

Knowledge and Attitudes of Social Sciences and
Humanities Researchers Toward Principles of Research
Ethics and Ethics Review Application

ดวงวิไล ไทยแท้^{1*} และสิรินทร์ยา พูลเกิด¹

Duangwilai Thaitae^{1*} and Sirinya Phulkerd¹

¹ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล นครปฐม 73170

¹ Institute for Population and Social Research, Mahidol University, Nakhon Pathom, 73170, Thailand

*Corresponding author: E-mail address: duangwilai.tha@mahidol.edu

(Received: November 20, 2023; Revised: February 15, 2024; Accepted: February 22, 2024)

บทคัดย่อ

การดำเนินงานวิจัยด้านสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับคน จำเป็นต้องได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ซึ่งความรู้และเจตคติของนักวิจัยมีอิทธิพลสำคัญต่อการได้รับการรับรอง การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้และเจตคติของนักวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่มีต่อหลักจริยธรรมการวิจัยในคนและการขอรับรองจริยธรรมการวิจัยในคน การศึกษานี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกนักวิจัยสาขาวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ที่ส่งโครงการวิจัยมายังคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ระหว่างเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2563 – ธันวาคม พ.ศ. 2564 จำนวน 29 คน ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์แก่นสาระ ผลการศึกษาพบว่า นักวิจัยสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ให้ความสำคัญกับการมีความรู้ในเรื่องหลักการรักษาความลับ หลักความเคารพ หลักประโยชน์และไม่ก่อให้เกิดอันตราย หลักความยุติธรรม ความยินยอม ในการเข้าร่วมวิจัย กระบวนการวิจัยที่ถูกต้อง และหลักเกณฑ์การพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย และนักวิจัยยังมีเจตคติว่า การปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการวิจัย การมีกระบวนการขอรับรองจริยธรรมการวิจัยที่เหมาะสม และความรู้ความเชี่ยวชาญของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มีผลต่อการรับรองจริยธรรมการวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการพัฒนากลไกให้นักวิจัยได้ศึกษาความรู้ด้านจริยธรรมการวิจัยและกระบวนการวิจัยอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงกลไกการขอการรับรองให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น มีความสำคัญต่อการช่วยเพิ่มพูนความรู้และสร้างเจตคติที่ดีที่มีต่อการขอรับรองจริยธรรมการวิจัย

คำสำคัญ: ความรู้ เจตคติ จริยธรรมการวิจัย งานวิจัยสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ การขอการรับรองจริยธรรมการวิจัย

Abstract

Undertaking Social Sciences and Humanities research that involves collecting data on or from human participants involves an ethical review from the Institution Review Board. Researchers' knowledge and attitudes toward an ethical review process is a crucial component in research ethics. The objective of this study was to investigate knowledge and attitudes toward principles of research ethics and an ethical review process among Social Sciences and Humanities researchers. This qualitative study was conducted, using semi-structured interviews with 29 researchers in Social Sciences and Humanities who seek the ethical review from the Institutional Review Board (IRB) of Institution for Population and Social Research at Mahidol University Thailand during July 2020 – December 2021. Interview data was analysed using thematic analysis. The results showed that participants placed importance on knowledge on confidentiality, respect for person, beneficence, justice, informed consent, accuracy in research methodology and criteria for the IRB approval that increased the chances of getting the approval. The participant's attitudes appeared to focus toward good ethical practices in research, proper ethical review process, and knowledge and expertise of the IRB committee. The findings suggest a need for research ethics mechanisms for improving researcher capacity with respect to knowledge and practices in research ethics and methodology. The IRB capacity strengthening is also important to ensure that the appropriate ethical standards are upheld and the researchers increase their knowledge and positive attitudes toward obtaining an IRB approval.

Keywords: Knowledge, Attitudes, Research Ethics, Social Sciences and Humanities Research, Ethical Review Process

บทนำ

งานวิจัยทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มีความเกี่ยวข้องกับคนทั้งทางตรงและทางอ้อม บางงานวิจัยศึกษาเกี่ยวกับคนโดยตรง เช่น การศึกษาพฤติกรรมของคนทั่วไปและในกลุ่มผู้ที่มีความเปราะบาง ขณะที่บางงานวิจัยเน้นศึกษาสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อบุคคล เช่น ชุมชน สังคม วัฒนธรรม และการเมือง ดังนั้นนักวิจัยต้องตระหนักและระมัดระวังอย่างยิ่งที่จะไม่ให้เกิดผลกระทบที่นำไปสู่ความเสียหายและรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์ของผู้เข้าร่วมงานวิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง [1] ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับจริยธรรมการวิจัยนานาชาติที่ใช้กันแพร่หลาย เช่น รายงานเบลมอนต์ ที่ให้ความสำคัญกับหลัก 3 ประการ ได้แก่ หลักความเคารพในบุคคล หลักผลประโยชน์และไม่ก่อให้เกิดอันตราย และหลักความยุติธรรม [2]

จากการศึกษาที่ผ่านมา พบว่า นักวิจัยทางสังคมศาสตร์ยังให้ความสำคัญกับประเด็นจริยธรรมการวิจัยน้อย เนื่องจากนักวิจัยทางสังคมศาสตร์มีความเห็นว่างานวิจัยทางสังคมศาสตร์มีความเสี่ยงน้อยเมื่อเทียบกับงานวิจัยทางการแพทย์ [3] ประกอบกับโครงการวิจัยทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่ส่งเข้ารับการพิจารณาเพื่อขอการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยจำนวนมาก ไม่มีการระบุข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการปฏิบัติตามแนวปฏิบัติจริยธรรมการวิจัยในคน ทำให้ต้องชี้แจง แก้ไข/เพิ่มเติม หรือส่งเอกสารเพิ่มเติมตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการ จึงจะได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยได้ โดยประเด็นที่ถูกให้ปรับแก้ มักเกี่ยวข้องกับการรักษาความลับของผู้เข้าร่วมวิจัย การขอความยินยอม ระเบียบวิธีวิจัย และความไม่สมบูรณ์ของเอกสาร [3-6]

การมีความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติที่ดีและถูกต้องในการทำวิจัยตามหลักจริยธรรมการวิจัย เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการปฏิบัติตามแนวปฏิบัติจริยธรรมการวิจัยในคนของนักวิจัย การศึกษาของ Shiju และคณะ พบความสัมพันธ์อย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติระหว่างการเข้าร่วมอบรมจริยธรรมงานวิจัยมาก่อนกับจำนวนโครงการวิจัยที่นักวิจัยรับผิดชอบ และพบความสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยที่ได้รับการอบรมกับความรู้และเจตคติของนักวิจัยตอบทบทวนคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย หลักจริยธรรมการวิจัย และเจตคติต่อกระบวนการขอคำยินยอมจากกลุ่มตัวอย่าง [7] ขณะที่การศึกษาในมหาวิทยาลัยในตะวันออกเฉียงใต้ พบว่า คณาจารย์ยังมีช่องว่างของความรู้ด้านจริยธรรมการวิจัยอยู่มาก ซึ่งอาจส่งผลต่อพฤติกรรมการวิจัยตามหลักจริยธรรมการวิจัยได้ [8] และมีการศึกษาโดยวิธีการวิจัยผสมผสานที่ใช้ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ในนักวิจัยสาขาสังคมศาสตร์และคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ของสถาบันการศึกษาแห่งหนึ่งในประเทศไทย พบว่า นักวิจัยที่มีความตระหนักด้านจริยธรรมการวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการประพฤติให้ถูกต้องตามหลักจริยธรรมการวิจัย และการทำงานวิจัยอย่างซื่อสัตย์ ถูกต้องตามหลักวิชาการมีแนวโน้มได้รับการอบรมจริยธรรมการวิจัยมากกว่าผู้ที่มีความตระหนักในด้านนี้น้อย [9]

ในปัจจุบัน ยังไม่มีการศึกษาที่ชัดเจนเกี่ยวกับลักษณะความรู้และเจตคติของนักวิจัยทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในสถาบันการศึกษาของประเทศไทยที่มีต่อกระบวนการรับรองจริยธรรมการวิจัยในคน ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่จะช่วยพัฒนาให้งานวิจัยของนักวิจัยมีการดำเนินการสอดคล้องกับแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับจริยธรรมการวิจัย การที่นักวิจัยมีโครงการวิจัยที่ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยถือเป็นหลักประกันให้แก่โครงการวิจัย ทั้งผู้เข้าร่วมโครงการและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่อาจได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานโครงการวิจัย ว่าโครงการวิจัยจะดำเนินการเป็นไปตามมาตรฐานจริยธรรมการวิจัย ซึ่งข้อมูลในการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการช่วยกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ของสถาบันและองค์กรที่

ทำวิจัยในประเทศ เพื่อพัฒนาและปรับปรุงศักยภาพของนักวิจัยในหน่วยงานให้สามารถดำเนินการได้ตามมาตรฐานการวิจัยในคน และสามารถผลิตผลงานที่มีคุณภาพตามมาตรฐานสากลได้ในอนาคต

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความรู้และเจตคติของนักวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่มีต่อหลักจริยธรรมการวิจัยในคนและการขอรับรองจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

กรอบแนวคิดการศึกษา

กรอบแนวคิดการศึกษานี้พัฒนาขึ้นจากผลการทบทวนวรรณกรรมจากเอกสารวิชาการและงานวิจัยเป็นหลัก โดยยังไม่พบทฤษฎีหรือกรอบแนวคิดที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความเชื่อมโยงระหว่างความรู้และเจตคติด้านจริยธรรมการวิจัยกับการผลิตผลงานวิจัย รูปที่ 1 แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยด้านความรู้และเจตคติเกี่ยวกับจริยธรรมการวิจัย ได้แก่ หลักจริยธรรมการวิจัย กระบวนการรับรองจริยธรรมการวิจัย กระบวนการทำวิจัย [10-11] และคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย [7, 10-11] มีอิทธิพลสำคัญต่อการกำหนดพฤติกรรมการทำวิจัยของนักวิจัยที่ถูกต้องตามหลักจริยธรรมการวิจัย และส่งผลกระทบต่อการทำงานวิจัยที่เหมาะสมและการผ่านรับรองจริยธรรมการวิจัยของโครงการวิจัย [7, 10-11]

ในการศึกษานี้ ความรู้เกี่ยวกับจริยธรรมการวิจัย ประกอบด้วย ความรู้เกี่ยวกับหลักจริยธรรมการวิจัย (ด้านหลักความเคารพ หลักผลประโยชน์ และหลักความยุติธรรม) กระบวนการขอการรับรองจริยธรรมการวิจัย ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำวิจัยที่ถูกต้องและเหมาะสม และความรู้เกี่ยวกับคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ขณะที่เจตคติเกี่ยวกับจริยธรรมการวิจัย ประกอบด้วย เจตคติที่มีต่อคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย และเจตคติต่อการปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการวิจัย

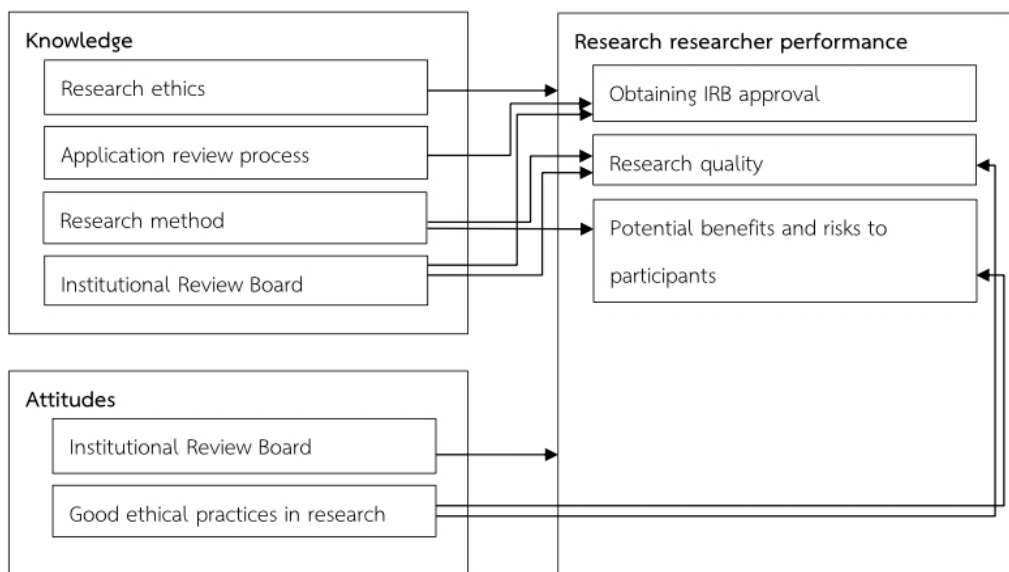

Figure 1 Conceptual framework

การศึกษานี้ให้คำจำกัดความของคำว่า "จริยธรรมการวิจัย" ซึ่งประกอบไปด้วย หลักจริยธรรมการวิจัย การขอรับรองจริยธรรมการวิจัย คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย และการรับรองจริยธรรมการวิจัย หมายถึง "จริยธรรมการวิจัยในคน"

ระเบียบวิธีการวิจัย

การออกแบบการศึกษา

การศึกษานี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับ นักวิจัยหลักของโครงการวิจัยในกลุ่มสาขาวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่ส่งโครงการวิจัยมาขอรับรองจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล การศึกษานี้ได้เลือกคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นหน่วยงานสำคัญของมหาวิทยาลัยมหิดลที่พิจารณางานวิจัยด้านสังคมศาสตร์ ประชากรศาสตร์ และที่เกี่ยวข้อง โดยคณะกรรมการฯ จัดตั้งขึ้นตั้งแต่ปี 2528 ทำหน้าที่ในการพิจารณา ประเด็นจริยธรรมการวิจัย ด้วยภารกิจหลักของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม คือ การทำงานวิจัยด้านประชากร และสังคมที่มีผลกระทบสูงเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงมีประสบการณ์ผลิตงานวิจัยที่ครอบคลุมประชากร ในหลากหลายกลุ่มและการทำวิจัยในหลายบริบท ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา (ปี 2561-2565) คณะกรรมการฯ มีการพิจารณาโครงการวิจัยประมาณ 2,000 โครงการ งานวิจัยนี้ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล (หมายเลขใบรับรอง COA. No. 2021/12-230)

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษานี้คือ นักวิจัยในกลุ่มสาขาวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ที่มีสถานะเป็น นักศึกษา อาจารย์ หรือบุคลากรสายสนับสนุน ที่ส่งโครงการวิจัยมายังคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน สถาบันวิจัยประชากรและสังคม ในระหว่างเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2563 – ธันวาคม พ.ศ. 2564 ซึ่งเป็น ระยะเวลาที่เริ่มมีการใช้แบบรายงานผลการประเมินจริยธรรมโครงการการวิจัยฉบับแก้ไขล่าสุด และเป็นโครงการวิจัยที่ได้รับการรับรองแล้ว โดยไม่จำกัดจำนวนครั้งของการแก้ไข

การศึกษานี้มีการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยทำการคัดเลือกนักวิจัย ที่ส่งโครงการวิจัยในช่วงระยะเวลาระหว่างเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2563 – ธันวาคม พ.ศ. 2564 ตามหน่วยงาน ที่มีการจัดกลุ่มตามประกาศมหาวิทยาลัยมหิดล เรื่อง หลักเกณฑ์การพิจารณากำหนดกลุ่มสาขาวิชา [12] และ คัดเลือกนักวิจัยตามสถานภาพ ได้แก่ นักศึกษา อาจารย์ นักวิจัย และบุคลากรสายสนับสนุน อย่างน้อย หน่วยงานละ 3 คน ในกรณีบางหน่วยงานมีนักวิจัยไม่ครบในแต่ละสถานภาพ การศึกษานี้จะเลือกจำนวน ตามที่มีการส่งจริง ซึ่งเมื่อคัดเลือกแล้วได้จำนวนผู้ยินดีเข้าร่วมการวิจัย 29 คน จาก 12 หน่วยงาน (จากการเชิญ 47 คน) ดังแสดงใน Table 1

Table 1. Number of study participants classified by academic discipline

Academic discipline	Number of invited participants	Number of interviewed participants
Total (12 Organizations)	47	29
Social Sciences and Humanities-Social Sciences (SHS) (9 Organizations)	39	23
Student	21	9
Faculty member	14	11
Supporting staff	4	3
Social Sciences and Humanities-Humanities (SHH) (3 Organizations)	8	6
Student	3	1
Faculty member	5	5
Supporting staff	-	-

เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย

การศึกษานี้ใช้แนวคำถามสัมภาษณ์ (Interview Guide) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล โดยแนวคำถามถูกพัฒนาขึ้นจากวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดโครงการ และมีการนำไปทดสอบเบื้องต้นด้วยการสัมภาษณ์นักวิจัยที่มีสถานะทั้งนักศึกษา อาจารย์ และบุคลากร ที่เคยส่งโครงการเพื่อขอรับการรับรองจากคณะกรรมการ และได้รับการรับรองแล้ว จำนวน 3 คน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ผลการนำเสนอภายในทีมวิจัย เพื่อตรวจสอบความตรงประเด็นของคำถามต่อวัตถุประสงค์การศึกษา และความเหมาะสมของภาษาที่ใช้ ก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง โดยแนวคำถามจะครอบคลุมประเด็นดังนี้

- 1) องค์ประกอบสำคัญของหลักจริยธรรมการวิจัย
- 2) ประสบการณ์ในการขอจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน สถาบันวิจัยประชากรและสังคม
- 3) ความคิดเห็นต่อกระบวนการขอการรับรองจริยธรรมการวิจัย
- 4) ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จในการได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัย
- 5) อุปสรรคในการได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัย
- 6) การสนับสนุนด้านจริยธรรมการวิจัยของหน่วยงานนักวิจัย
- 7) คำแนะนำแนวทางที่ทำให้การพิจารณาโครงการวิจัยได้รับการรับรองอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ประชากรกลุ่มเป้าหมายได้รับการติดต่อเพื่อขอความยินยอมเข้าร่วมทั้งทางวาจาและเอกสาร โดยภายหลังการตอบรับ ได้มีการนัดวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ และประชากรกลุ่มเป้าหมายจะได้รับจดหมายเชิญอย่างเป็นทางการ พร้อมเอกสารแนะนำงานวิจัยและหนังสือแสดงเจตนายินยอม การตกลงยินยอมเข้าร่วมการสัมภาษณ์เชิงลึกจะถูกดำเนินการก่อนการสัมภาษณ์อีกครั้ง พร้อมการลงนามยินยอมเพื่อเข้าร่วม

การสัมภาษณ์เป็นลายลักษณ์อักษร ทีมวิจัยจะขออนุญาตบันทึกเสียงการสัมภาษณ์เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้ให้สัมภาษณ์จะได้รับคำอธิบายรายละเอียด และวัตถุประสงค์ของการศึกษา รับทราบสิทธิในการหยุดให้สัมภาษณ์หรือสามารถเลือกไม่ตอบคำถาม โดยไม่ต้องให้เหตุผลได้ นอกจากนี้ใน การนำเสนอผลจะไม่มีการระบุชื่อและหน่วยงานผู้ให้สัมภาษณ์ มีเพียงการจำแนกตามสาขาวิชาของผู้ให้สัมภาษณ์เท่านั้น การสัมภาษณ์จะใช้เวลา 30-60 นาที/คน

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลการสัมภาษณ์ได้ถูกบันทึกและถอดเสียงแบบคำต่อคำ จากนั้นถูกวิเคราะห์ด้วยวิธีวิเคราะห์แก่นสาระ (thematic analysis) และมีการตรวจสอบระหว่างข้อมูลที่วิเคราะห์ (Double Coding) โดยนักวิจัยหลักและสมาชิกในทีมวิจัย เพื่อให้ผลที่นำเสนอมีความถูกต้อง ในกรณีที่เกิดความเห็นต่างในข้อมูลที่วิเคราะห์ นักวิจัยและทีมจะหารือเพื่อหาข้อยุติให้ได้ข้อมูลสุดท้ายที่เป็นเอกฉันท์ และข้อมูลที่ได้จะปิดบังชื่อและข้อมูลทั่วไปผู้ให้สัมภาษณ์ มีเพียงนักวิจัยหลักเป็นผู้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลนี้เท่านั้น

ลักษณะผู้ให้สัมภาษณ์ถูกแทนโดยรหัสภาษาอังกฤษ ดังนี้

S หมายถึง นักศึกษา (Student)

F หมายถึง อาจารย์ (Faculty Member)

SR หมายถึง เจ้าหน้าที่สายสนับสนุน ที่เป็นหัวหน้าโครงการ

(Supporting Staff who was also a Researcher)

SHS หมายถึง กลุ่มสาขาวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (ด้านสังคมศาสตร์)

(Social Sciences and Humanities-Social Sciences)

SHH หมายถึง กลุ่มสาขาวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (ด้านมนุษยศาสตร์)

(Social Sciences and Humanities-Humanities)

สรุปผล

ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกชี้ให้เห็นว่า นักวิจัยทั้งด้านสังคมศาสตร์และด้านมนุษยศาสตร์ส่วนใหญ่มีความรู้และให้ความสำคัญกับหลักจริยธรรมการวิจัย เช่น การเคารพผู้เข้าร่วมวิจัย (การรักษาความลับของผู้เข้าร่วมวิจัย ความยินยอมในการเข้าร่วมวิจัย) ขั้นตอนการขอรับรองจริยธรรมการวิจัย วิธีการเขียนข้อเสนอโครงการวิจัยและขั้นตอนการทํางานวิจัยที่ถูกต้อง และหลักเกณฑ์การพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ขณะที่เจตคติของนักวิจัยกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีความสอดคล้องกันทั้งการให้ความสำคัญของการมีจริยธรรมการวิจัยและการขอการรับรองจริยธรรมการวิจัย เพื่อช่วยให้นักวิจัยทำงานวิจัยได้อย่างถูกต้อง เกิดประโยชน์ทางวิชาการ คำนึงถึงและพิทักษ์ผู้เข้าร่วมวิจัย และช่วยลดความเสี่ยงหรือเหตุไม่พึงประสงค์ที่อาจเกิดขึ้นในงานวิจัยได้ รวมถึงคุณสมบัติที่เหมาะสมของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ดังสรุปใน Table 2 รายละเอียดเพิ่มเติมในแต่ละประเด็นได้นำเสนอในย่อหน้าถัดไป

Table 2. Knowledge and Attitudes of participants towards research ethical issues

	Theme	Main issue
Knowledge	Ethical principle	- Respect for person (Confidentiality, Informed consent) - Beneficence - Justice
	IRB review process	- Application process - Required documents
	Research methodology	- Format of research proposal - Appropriateness of research methodology
	IRB committee	- Criteria for the IRB approval
Attitudes	Ethical practices in research	- Good practices in research - Research benefits - Confidence in research - Protecting human research participants - Research timeframe - Completeness of research information
	IRB application process	- Suitability of documents required for IRB review in consideration - Convenience and suitability of the document submission process - Quick coordination in submission process
	IRB committee	- knowledge and expertise of the IRB committee

ความรู้ของนักวิจัย

นักวิจัยทั้งด้านสังคมศาสตร์และด้านมนุษยศาสตร์ส่วนใหญ่มีความรู้และให้ความสำคัญกับหลักจริยธรรมการวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องหลักความเคารพ การรักษาความลับของผู้เข้าร่วมวิจัย โดยเห็นว่าข้อมูลวิจัยที่ได้มาจะต้องถูกเก็บรักษาเป็นอย่างดี ไม่ให้บุคคลอื่นทราบได้ว่าข้อมูลที่นักวิจัยได้มานั้นเป็นของบุคคลใด และต้องมีขั้นตอนการเก็บรักษาข้อมูลที่จะปฏิบัติและสามารถอธิบายให้ผู้เข้าร่วมวิจัยเกิดความเชื่อมั่นถึงความปลอดภัยของข้อมูลได้ เช่น การใช้รหัสแทนตัวบุคคล ไม่นำข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์เห็นได้จากผู้ให้ข้อมูลที่เป็​นนักศึกษาระดับปริญญาเอก ที่มีประสบการณ์ในการทำงานวิจัยกว่า 10 ปี และมีประสบการณ์ในการยื่นโครงการเพื่อขอการรับรองจริยธรรมการวิจัย ที่กล่าวว่า

“จะทำให้เขาเชื่อได้อย่างไรว่า หนึ่ง ข้อมูลของผู้ที่จะมาให้เรา เราจะปกป้องได้จริงๆ มันต้องมีความเชื่อมั่นว่าเราจะเก็บข้อมูลไว้เป็นความลับใช่ไหม ไม่เปิดเผยทั้งชื่อ-นามสกุล อย่างนี้ เพราะฉะนั้นเขาจะเน้นไปที่เรื่องนั้นมากกว่า ว่าคุณจะไปเก็บกับใคร สมมติเก็บกับเด็กใช้ไหม คุณมีฟอร์มสำหรับพ่อแม่

บอกครูเขาหรือเปล่า แล้วคุณก็จะเก็บข้อมูลยังไงเพื่อให้มั่นใจว่าข้อมูลนี้มันไม่รั่วไหล หรือแม้แต่แบบสอบถามที่เก็บมาแล้ว คุณมีที่เก็บที่ไหน แล้วคุณจะทำงานเมื่อไหร่ เขาเน้นไปที่การปกป้องสิทธิผู้ที่เข้ามาร่วมงานวิจัยของเรา” (S-SHS8)

ความรู้เรื่องความยินยอมในการเข้าร่วมวิจัย เป็นอีกประเด็นที่นักวิจัยจากทั้งด้านสังคมศาสตร์และด้านมนุษยศาสตร์กล่าวถึง โดยผู้เข้าร่วมวิจัยมีสิทธิที่จะยินยอมให้ข้อมูลตามความสมัครใจ โดยไม่มีการบังคับ ข้อมูลส่วนที่เป็นรูปภาพ ข้อความเสียง จะต้องได้รับความยินยอมก่อน จึงจะสามารถบันทึกหรือเผยแพร่ได้ รวมถึงกรณีเก็บข้อมูลกับเด็ก ก็จำเป็นต้องได้รับความยินยอมจากผู้ปกครองด้วย ดังที่ นักวิจัยซึ่งเป็นอาจารย์ด้านมนุษยศาสตร์ที่มีประสบการณ์ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลมาแล้วหลายโครงการทั้งในฐานะนักวิจัยหลักและนักวิจัยร่วม ได้ให้ข้อมูลว่า

“เรื่องของสิทธิความเป็นส่วนตัว *privacy* ของตนเอง ในสังคมที่สูงมาก อันนี้เป็นความท้าทายของนักวิจัยว่าที่เราต้อง *concern* อะไรบ้าง แล้วก็เรื่องของ การนำไปสู่การเผยแพร่ในรูปแบบต่างๆ นักวิจัยตอนนั้นต้องบอกว่า คุณจะนำเสนอเผยแพร่งานสู่สาธารณะและรูปแบบการเผยแพร่มันไม่ได้อยู่เฉพาะ *text* อย่างเดียวแล้ว มันมีหลายรูปแบบ อยู่ใน *social media* ก็เยอะ สิ่งเหล่านี้ต้องมีความระมัดระวัง แล้วอะไรที่เราทำได้ทำไม่ได้” (F-SHH5)

นักวิจัยส่วนใหญ่ยังสะท้อนความรู้เรื่องหลักความเคารพต่อผู้เข้าร่วมวิจัย ที่ควรปฏิบัติต่อผู้เข้าร่วมวิจัยด้วยความสุภาพ คำนึงถึงความรู้สึกของผู้เข้าร่วม และไม่รุกรานความเป็นส่วนตัว ยกตัวอย่าง นักวิจัยที่มีสถานะเป็นนักศึกษาด้านมนุษยศาสตร์ ที่แม้จะยังไม่มีประสบการณ์ในการเป็นนักวิจัยหลักและไม่เคยยื่นโครงการเพื่อขอการรับรองจริยธรรมการวิจัยมาก่อน ได้กล่าวว่า

“การทักยังให้เขาเข้าใจ สิ่งที่เราสื่อสารและยังคงความสุภาพ หรือไม่ทำให้เขารู้สึกไม่ดีกับคำถามของเรา ไม่ทำให้เขาสะเทือนใจ ไม่ทำให้เขารู้สึกอึดอัดถ้าต้องมาตอบคำถามของเรา มันก็ไม่ได้ ถือเป็นจริยธรรมในงานวิจัยเหมือนกัน ก็คือต้องคุ้มครองความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูลเหมือนกัน” (S-SHH3)

ความรู้เรื่องหลักประโยชน์และไม่ก่อให้เกิดอันตรายและหลักความยุติธรรม เป็นอีกประเด็นที่นักวิจัยจากทั้งด้านสังคมศาสตร์และด้านมนุษยศาสตร์กล่าวถึง โดยผู้เข้าร่วมวิจัยมีสิทธิที่จะเข้าร่วมการวิจัย โดยได้รับประโยชน์และไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน อันตราย และได้รับการเชิญให้เข้าร่วมวิจัยอย่างเท่าเทียม ดังเช่น นักวิจัยซึ่งมีประสบการณ์ในการเป็นอาจารย์ด้านสังคมศาสตร์เป็นระยะเวลามากกว่า 10 ปี หลายคนได้ให้ข้อมูลที่แสดงให้เห็นว่าการไม่ก่อให้เกิดอันตรายและยุติธรรมต่อผู้เข้าร่วมวิจัยมีความสำคัญ ดังนี้

“เราจะต้องอธิบายให้ชัดเจนในความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นกับ *key informant* หรือว่าผู้ตอบแบบสอบถาม ตรงนี้ผมคิดว่าเป็นประเด็นสำคัญ ...เกี่ยวกับเรื่องความเสี่ยง เรื่องวิธีการ หรือเครื่องมือที่เราออกแบบมาสำหรับเก็บข้อมูลแล้วมันอาจจะมีความผิดหรือประโยคต่างๆ ที่สุ่มเสี่ยงหรืออาจจะสะท้อนถึงความเสี่ยงที่จะเกิดผลกระทบ” (F-SHS21)

“...ตอนที่เรไปเก็บข้อมูล เรามีกลุ่มทดลอง กลุ่มควบคุม มีการใส่ *intervention* เข้าไป แล้วก็วัด *before* กับ *after*... พี่ไม่เคยคิดเลยว่ากลุ่มควบคุมที่ต้องนั่งดู อาจจะอยากเล่น อยากมีส่วนร่วมมากๆ แต่พี่ไม่เคยคิดถึงเขาเลย จริงๆ นะ จนพอมี IRB ...มันไม่ใช่ซะ เด็กตาต้าๆ ที่อยากเล่นเกมด้วย แต่เราให้เขาเป็นกลุ่มควบคุม มันยุติธรรมต่อเขาไหม... พี่ว่านี่คือประโยชน์ของภาพใหญ่ที่เราปฏิบัติต่อมนุษย์ด้วยกันอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมค่ะ” (F-SHS1)

ข้อมูลสัมภาษณ์ยังชี้ให้เห็นถึงความรู้ของนักวิจัยในกระบวนการขอรับรองจริยธรรมการวิจัย โดยนักวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์หลายคนมีความรู้เกี่ยวกับขั้นตอนการขอรับรองจริยธรรมการวิจัย โดยมีการศึกษารายละเอียดการขอรับรองในเว็บไซต์อย่างชัดเจน และแสดงความเห็นว่า ข้อมูลอธิบายการขอการรับรองมีความชัดเจนและเข้าใจง่าย “มีตัวเช็คลิสต์รายการเอกสาร... ที่จะต้องใช้แบบประกอบกรยื่นขอจริยธรรม” (F-SHS19) โดยเฉพาะถ้านักวิจัยมีประสบการณ์ในการขอการรับรองมาแล้ว จะเข้าใจกระบวนการได้เป็นอย่างดี และสามารถอธิบายให้นักวิจัยท่านอื่นทราบกระบวนการขอรับรองและดำเนินการขอการรับรองได้ถูกต้องด้วย

นักวิจัยด้านสังคมศาสตร์ ยังให้ข้อมูลถึงความสำคัญของการรู้เรื่องเอกสารที่ต้องใช้ในการขอรับรองที่เฉพาะเจาะจงกับบางงานวิจัย เช่น การทำวิจัยในกลุ่มประชากรเป้าหมายที่อายุต่ำกว่า 18 ปี ซึ่งต้องมีการยินยอมจากผู้ปกครองหรือผู้ดูแลเด็กด้วย

“ยิ่งของที่เป็นโครงการเด็ก มันก็จะยิ่งเยอะ มันไม่ได้มี consent [หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมในการวิจัยโดยได้รับการบอกกล่าวและเต็มใจ] ของเฉพาะเด็ก มันจะต้องมี consent ของผู้ปกครองหรือคุณครู คือ คนที่สามารถจะตัดสินใจแทนเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี ได้” (S-SHS8)

นักวิจัยทั้งด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ชี้ให้เห็นถึงการมีความรู้ด้านวิธีการเขียนข้อเสนอโครงการวิจัยและขั้นตอนการทำวิจัยที่ถูกต้อง มีความสำคัญต่อการได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัย โดยนักวิจัยจำเป็นต้องพัฒนาเอกสารข้อเสนอโครงการวิจัยที่มีรายละเอียดชัดเจน ครบถ้วน ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบกระบวนการวิจัย ทั้งวัตถุประสงค์การศึกษา ระเบียบวิธีวิจัย กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูล เกณฑ์การคัดเข้า คัดออก และการคุ้มครองผู้เข้าร่วมวิจัย เพื่อไม่ส่งผลกระทบต่อหรือสร้างอันตรายให้เกิดขึ้นกับผู้เข้าร่วมวิจัย พร้อมมีแนวทางในการบริหารจัดการเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในระหว่างดำเนินงานวิจัยร่วมด้วย ดังคำบอกเล่าของนักวิจัยด้านสังคมศาสตร์ผู้ซึ่งถูกคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยขอให้แก้ไขรายละเอียดข้อเสนอโครงการวิจัยก่อน หลังจากนั้นโครงการวิจัยจึงได้รับการรับรอง ที่ว่า

“ถ้าเราออกแบบและเราพัฒนาข้อเสนอของเราได้ดีกลุ่ม ก็จะทำให้เราสามารถชี้แจงรายละเอียดได้ มันเหมือนเป็นตัวเริ่มต้นก่อนจะมาชี้แจงรายละเอียดว่าถ้างานเราตั้งแต่บทที่ 1-3 เราเขียนอย่างรัดกุม มีหลักการและเหตุผลในแต่ละอันที่เราทำ มันก็จะทำให้เราชี้แจงได้อย่างชัดเจนแต่แรก และรวมไปถึงการที่เราคุ้มครองสิทธิของกลุ่มตัวอย่างด้วย” (S-SHS5)

ความรู้อีกประเด็นที่นักวิจัยทั้งด้านสังคมศาสตร์และด้านมนุษยศาสตร์เห็นเหมือนกันว่ามีความสำคัญต่อการได้รับการรับรองจริยธรรม คือ หลักเกณฑ์การพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย นักวิจัยหลายคนไม่ทราบถึงเกณฑ์การพิจารณาที่ชัดเจน บางคนอาศัยประสบการณ์จากการส่งขอรับการพิจารณาในอดีต และเรียนรู้จากคำแนะนำและข้อเสนอแนะ ในครั้งนั้น ขณะที่นักวิจัยที่ไม่เคยมีประสบการณ์การขอการรับรองมาก่อน ทำให้ไม่ได้ให้ข้อมูลรายละเอียดในข้อเสนอโครงการและเอกสารที่เกี่ยวข้องที่ครบถ้วน ตรงตามเกณฑ์พิจารณา และเสนอแนะให้มีการระบุเกณฑ์พิจารณาให้นักวิจัยได้ทราบด้วย เช่นเดียวกับที่อาจารย์ด้านสังคมศาสตร์ซึ่งมีโครงการวิจัยที่ขอรับการพิจารณาจริยธรรมการวิจัย รวมทั้งเป็นที่ปรึกษาโครงการวิจัยของนักศึกษา มากกว่า 10 โครงการ มีผลการพิจารณาที่ได้รับในครั้งแรกทั้งถูกขอให้แก้ไข และได้รับการรับรองโดยไม่มีการแก้ไข ได้ให้ข้อมูลว่า

“เรามีต้นแบบให้ดูว่าถ้าเป็นโครงการวิจัยเชิงปริมาณจะมีประเด็นสำคัญที่จะต้อง concern ที่ reviewer หรือคนที่เขา prove เรื่องตัว proposal เขามีคอมเม้นท์อะไรเราจะเก็บเอาไว้ เป็นเหมือนกับ lesson learn

(ความรู้จากประสบการณ์ที่ผ่านมา)” (F-SHS21)

เจตคติของนักวิจัย

นักวิจัยทั้งด้านสังคมศาสตร์และด้านมนุษยศาสตร์ส่วนใหญ่มีเจตคติสอดคล้องกันเกี่ยวกับความสำคัญของการมีจริยธรรมการวิจัย โดยเห็นว่า จะช่วยให้นักวิจัยทำงานวิจัยได้อย่างถูกต้อง เกิดประโยชน์ทางวิชาการ **คุ้มครองและพิทักษ์ผู้เข้าร่วมวิจัย** ช่วยลดความเสี่ยง หรือเหตุไม่พึงประสงค์ที่อาจเกิดขึ้นในงานวิจัยได้ ช่วยให้คำนึงถึงการพิทักษ์สิทธิของผู้เข้าร่วมวิจัยที่บ่อยครั้งถูกมองข้ามไป ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในงานวิจัยที่ทำกับคน โดยนักวิจัยที่มีสถานะเป็นนักศึกษาด้านสังคมศาสตร์ ที่เพิ่งขอรับการพิจารณาโครงการวิจัยเป็นครั้งแรก แต่มีการเตรียมตัว และศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับจริยธรรมการวิจัยมาก่อนข้างดีมีความเห็นว่า

“ถ้าเราทำ [วิจัย] กับคน คนเราถ้าโดนทำร้ายไปแล้วครั้งหนึ่งจะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม แต่สิ่งนั้นจะติดตัวเขาไปตลอด เพราะฉะนั้นเราต้องระวังตรงนี้ให้มากๆ เป็นการตอกย้ำให้เราตระหนักตรงนี้มากกว่าว่าเราจะไปทำให้ใครมีความรู้สึกผิดอยู่ในคำพูดของเราแค่คำเดียวไม่ได้” (S-SHS14)

นอกจากนี้นักวิจัยเฉพาะด้านสังคมศาสตร์บางคน ยังเห็นว่า นักวิจัยที่ปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการวิจัยจะช่วย**สร้างความเชื่อมั่นในงานวิจัย** โดยจะทำให้ได้รับความเชื่อมั่นทั้งจากกลุ่มเป้าหมายวิจัยในการตัดสินใจเข้าร่วมการวิจัย และจากวารสารทางวิชาการที่นักวิจัยส่งบทความไปเพื่อตีพิมพ์

“เมื่อเราได้รับ COA [Certificate of Approval- เอกสารรับรองจริยธรรมการวิจัย] ก็ค่อนข้างจะทำให้เรามั่นใจในการที่จะมีตัวรับรองในการ concern ตอนที่เราจะส่ง paper ผมก็มองว่ามันเป็นประโยชน์อยู่แล้ว นอกจากการเรียนรู้รับ ช่วยทำให้เรามีความมั่นใจ มีความ secure ที่เราจะแจ้งกับทาง publisher ในการส่ง paper ของเราไปในกระบวนการพิจารณาเพื่อขอตีพิมพ์” (F-SHS21)

อย่างไรก็ตาม นักวิจัยทั้งด้านสังคมศาสตร์และด้านมนุษยศาสตร์บางส่วนกลับเห็นต่าง โดยแสดงความกังวลว่า **การพิจารณาจริยธรรมการวิจัยทำให้การงานวิจัยล่าช้า** เป็นอุปสรรคต่อการทำวิจัยด้วยกระบวนการพิจารณาใช้เวลานาน เกิดความยุ่งยาก

นักวิจัยเฉพาะด้านสังคมศาสตร์บางคนที่มีประสบการณ์ในการอบรมจริยธรรมการวิจัยน้อยมีเจตคติว่า **จริยธรรมการวิจัยอาจทำให้งานวิจัยขาดข้อมูลที่สำคัญ** โดยเห็นว่า กรณีงานวิจัยที่ต้องมีการเก็บข้อมูลกับเด็กจำเป็นต้องได้รับความยินยอมจากผู้ปกครอง แต่การทำงานวิจัยบางเรื่องเด็กยินยอมที่จะให้ข้อมูล แต่ไม่ต้องการให้ผู้ปกครองทราบ เมื่อไม่ได้รับการยินยอมจากผู้ปกครองจึงไม่สามารถเก็บข้อมูลจากเด็กได้ ส่งผลให้ไม่ผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยหากไม่มีการขออนุญาตจากผู้ปกครอง จริยธรรมการวิจัยจึงอาจนับเป็นอุปสรรคที่ไม่สามารถได้ข้อมูลวิจัยที่ครบถ้วนได้ และยังไม่เห็นด้วยมากนักกับการที่งานวิจัยที่เกี่ยวกับคนจะผ่านการรับรองจริยธรรมทุกโครงการ ดังข้อมูลที่ได้จากนักวิจัยรุ่นใหม่ที่ได้รับการอบรมจริยธรรมการวิจัยเพียงหนึ่งครั้ง และมีความรู้สึกว่าการใช้เอกสารที่ใช้ในกระบวนการขอรับรองจริยธรรมการวิจัยค่อนข้างมากให้ความเห็นในประเด็นนี้ว่า

“จริงๆ แล้ว ไม่ค่อยมั่นใจในเรื่อง [การยื่นขอรับรองจริยธรรมการวิจัย] แต่คิดว่ามันมีสิ่งที่จะต้องปรับปรุงอยู่เพราะมันมี gap หลายอย่างในการขอ IRB อย่างที่บอกไปในกรณีของตัวเองเกี่ยวกับเด็กที่เป็น LGBT ที่เขาโดนกดทับจริงๆ การที่เราต้องไป consent จากผู้ปกครองที่เขาอาจจะไม่รู้สึก comfortable ในการพูดว่าเขาเป็นอะไร มันอาจจะทำให้เราไม่ได้องค์ความรู้จากคนที่โดนกดทับจริงๆ ในสังคมออกมา

ซึ่งเมื่อองค์ความรู้ไม่สามารถเอาออกมาเขียนได้ มันก็คือเท่ากับว่าตัว IRB เป็นตัวปิดกั้นไม่ให้ความรู้พวกนี้เข้ามาในตัว Thesis ซึ่งมันก็ส่งผลกับ knowledge ในภาพรวมของการทำวิจัย” (S-SHS13) ในขณะที่นักวิจัยด้านสังคมศาสตร์บางคนก็ผ่านการอบรมจริยธรรมการวิจัยมาแล้วหลายครั้งและต่อเนื่อง เห็นด้วยอย่างมากกับการที่โครงการวิจัยจะต้องได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยให้ถูกต้องก่อนที่จะดำเนินการกับผู้ร่วมวิจัย

“รู้สึกว่าเขา [คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย] ปฏิบัติกับเราแบบมิตร จุดที่เขาแก้ไข ก็เพื่อชี้ให้เห็นช่องและทำให้มันชัดเจนขึ้น ไม่มีประเด็นอะไรเลย แก้ไป ตรงไหนที่มันไม่นั่นก็อธิบายไป ...จริงๆ มันดีนะคะ ที่มีใครสักคนมาดูแลงานให้มันรัดกุม รอบด้าน เป็นประโยชน์ ...พี่ว่าการมี IRB เป็นเรื่องดีของวงการวิจัย” (F-SHS1)

นักวิจัยทั้งด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ได้แสดงเจตคติต่อกระบวนการขอรับรองจริยธรรมการวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการจัดส่งเอกสาร ทั้งเอกสารขอการรับรองและเอกสารที่ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยแล้ว นักวิจัยบางส่วนเห็นว่า **การกำหนดเอกสารที่ใช้ในการพิจารณา มีความเหมาะสม** ทั้งรายละเอียดและจำนวนเอกสารที่ต้องใช้ เพื่อให้คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยได้เข้าใจงานวิจัย สามารถพิจารณาได้อย่างถูกต้อง มีข้อมูลครบถ้วน แบบฟอร์มกรอกข้อมูลเข้าใจง่าย รวมถึงกระบวนการส่งเอกสารมีความสะดวก มีข้อมูลที่แสดงบนเว็บไซต์ กรอบเวลาการพิจารณาที่ชัดเจน ดังเห็นได้จากการให้ข้อมูลของนักวิจัยที่มีสถานะเป็นอาจารย์ มีการทำวิจัยต่อเนื่องเป็นระยะเวลาหลายปี ยื่นขอจริยธรรมการวิจัยมาแล้วหลายโครงการ และมีบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ในกลุ่มวารสารที่มีคุณภาพดี (Q1) ที่ว่า

“มันก็เป็นกระบวนการที่ชัดเจน สิ่งที่ชอบก็คือ การที่สถาบันมีการระบุชัดเจนว่า จะต้องส่งเรื่องภายในเมื่อไหร่ จะมีการพิจารณาเมื่อไหร่ ในการประชุมและทราบผล มันช่วยเราในการวางแผนได้ ... คงต้องชื่นชมอาจจะเห็นว่า format หรือแบบฟอร์มที่มีให้ มันไม่ได้ยากต่อการกรอก ตรงนั้นถ้าเป็นข้อมูลที่ชัดเจนและตอบได้ มันก็ทำให้เวลาที่เราส่งเข้าไปจะรู้สึกมั่นใจในสิ่งที่เสนอไป” (F-SHS18)

นักวิจัยด้านสังคมศาสตร์บางคนแสดงข้อกังวลเกี่ยวกับการให้ส่งเอกสารทางอีเมลในเอกสารประเภทที่สามารถคัดลอกได้ ด้วยเหตุผลด้านความปลอดภัยของข้อมูลวิจัย

“ความจริง word มันน่าห่วงหลายอย่างนะ มันเอาไปใช้ด้วย รั่วไหลด้วย ก้อปปี้ไปใช้ถึงแม้มันจะไม่เกิดเหตุการณ์ แต่มันต้องส่ง proposal อะไรอย่างนี้ ... [ควรส่ง] PDF มันมาตรฐานด้วย เซ็นออนไลน์อะไรด้วย เดียวนี้มันเซ็น PDF มหาวิทยาลัยเราให้เซ็นดิจิทัล อาจารย์ว่า มันต้องเซ็นผ่าน PDF” (F-SHH2)

นอกเหนือจากเจตคติต่อกระบวนการจัดส่งเอกสาร นักวิจัยทั้งด้านสังคมศาสตร์และด้านมนุษยศาสตร์ส่วนใหญ่มีความเห็นต่อกระบวนการประสานงานระหว่างนักวิจัยและคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยว่า **การประสานงานรวดเร็ว** ทำให้ทราบว่าโครงการวิจัยอยู่ในขั้นตอนใดของการพิจารณา หากมีส่วนที่ต้องปรับแก้ จะได้รับคำแนะนำ การอธิบาย และการประสานงานที่ดี มีความต่อเนื่อง ลดความกดดันในการได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัย เช่นเดียวกับนักวิจัยที่มีสถานะเป็นอาจารย์ด้านมนุษยศาสตร์ที่เคยยื่นขอรับพิจารณาจริยธรรมการวิจัยมากกว่า 1 แห่ง รวมทั้งเป็นที่ปรึกษางานวิจัยให้นักศึกษาหลายโครงการที่ให้ความเห็น ดังนี้

“อาจารย์ว่าได้รับบริการที่ดีจาก [สถาบัน] ประชากรมาตลอด รวดเร็ว ละเอียดถี่ถ้วน เป็นมิตร

พูดจาเป็นมิตร เป็นบริการที่ดี ... มันทำให้การขอরাบรีน ก็มีส่วนสำคัญนะ ถ้าเกิดเราส่งไปแล้ว
เจ้าหน้าที่ตอบอีเมลไม่ตี มันก็ไม่อยากส่ง ไข่มะ” (F-SHH2)

นักวิจัยทั้งด้านสังคมศาสตร์และด้านมนุษยศาสตร์ได้กล่าวถึงประสบการณ์การออกเอกสารรับรองตรง
ตามกำหนด ทำให้นักวิจัยสามารถวางแผนการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ กรณีที่โครงการวิจัยได้รับ
การขอให้แก้ไข ยังได้รับผลการพิจารณาที่รวดเร็ว

“เป็นไปตามกำหนดที่คณะกรรมการส่งมาให้เลย ประมาณเดือนนี้ ถ้ามันไม่มีกำหนดมาให้เรา
ก็จะรู้ว่าเมื่อไหร่เราจะได้ แต่พอมีกำหนดก็ออกตรงตามวันที่เขากำหนดมาให้เลย” (S-SHS14)

ส่วนสำคัญอีกประการที่นักวิจัยทั้งด้านสังคมศาสตร์และด้านมนุษยศาสตร์เห็นว่ามีค่ามาก
คือ **ความรู้และความเชี่ยวชาญของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย** โดยนักวิจัยแสดงความเชื่อมั่น
ในประสบการณ์ของคณะกรรมการในการพิจารณาโครงการวิจัย การทำวิจัย และเป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสม
ที่ผ่านการคัดเลือกมาแล้ว

“การที่คณะกรรมการพิจารณามาก็เป็นคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิท่านก็น่าจะมีประสบการณ์ใน
เรื่องของการดูงานและการดูข้อคำถามต่างๆ ของรายงานวิจัยผ่านการวิเคราะห์เรียบร้อยแล้ว ท่านก็น่าจะ
ให้คำแนะนำที่เหมาะสม และถูกต้องกับเราเพื่อที่เราจะนำไปใช้กับงานวิจัยของเราได้อย่างเหมาะสม” (S-SHH3)

อย่างไรก็ตาม นักวิจัยด้านสังคมศาสตร์บางคนเห็นว่า **ข้อคิดเห็นของคณะกรรมการปฏิบัติ
เกินขอบเขตจริยธรรมการวิจัยในคน** ซึ่งส่งผลกระทบต่อการได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยของโครงการ
เช่น กรณีงานวิจัยด้านสิทธิมนุษยชน ที่ต้องมีการวิพากษ์วิจารณ์เพื่อชี้ให้เห็นถึงการละเมิดหรือการ
คุกคามสิทธิมนุษยชน ยกตัวอย่างความเห็นจากนักวิจัยที่มีสถานะอาจารย์มีประสบการณ์ในการทำวิจัยทั้งในและ
ต่างประเทศ มีโครงการวิจัยทั้งที่เป็นนักวิจัยหลัก นักวิจัยร่วม และที่ปรึกษาโครงการวิจัย รวมกันอย่างน้อยปีละ
3 โครงการ ติดต่อกันเป็นระยะเวลาหลายปี

“มีนักศึกษาทำวิจัยเรื่องวิเคราะห์วาทกรรมของรายการหนึ่ง คอมเมนต์ คือ มันเป็นเรื่องเสี่ยงที่จะ
เป็นการหมิ่นประมาท แต่ก็คืออ่านความเห็นของกรรมการหลายๆ ว่า ถ้ามีการวิพากษ์วิจารณ์มันจะ
กลายเป็นการหมิ่นประมาท ซึ่งในการทำงานวิจัยด้านสิทธิมนุษยชนมันก็ต้องชี้ให้เห็นว่าอะไรเป็นการละเมิด
อะไรเป็นการคุกคามสิทธิมนุษยชน เราไม่ได้มองว่ามันเป็นการหมิ่นประมาท แต่ก็ถ้ามันต้องมี
เอกสารหลักฐานครบถ้วน ซึ่งรู้สึกว่ามันไม่ใช่หน้าที่ของกรรมการ IRB [คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย] ...
อาจเป็นเพราะว่าความไม่เข้าใจของคณะกรรมการฯ บางครั้งกรรมการอาจจะก้าวก่ายพิจารณาส่วนที่
ไม่เกี่ยวข้องกับ Ethic” (F-SHS2)

การอภิปรายผล

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้และเจตคติของนักวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษย
ศาสตร์ที่มีต่อกระบวนการขอรับรองจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน สถาบันวิจัย
ประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นข้อค้นพบสำคัญ คือ ความรู้เรื่องหลัก
ความเคารพและความยินยอมของผู้เข้าร่วมวิจัยและกระบวนการวิจัย มีความสำคัญต่อการช่วยให้โครงการวิจัย
ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัย การมีเจตคติที่ดีต่อการปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการวิจัย และความรู้
และความเชี่ยวชาญของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มีความสำคัญต่อกระบวนการพิจารณา
ให้การรับรองจริยธรรมการวิจัยของโครงการวิจัย

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่านักวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ให้ความสำคัญกับการมีความรู้ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมการวิจัยในคน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเคารพความเป็นส่วนตัว ไม่ทำให้ผู้เข้าร่วมวิจัยรู้สึกอึดอัด หรือเกิดความไม่สบายใจ เมื่อต้องเข้าร่วมงานวิจัย ซึ่งความรู้ในการจัดการประเด็นดังกล่าวส่งผลต่อการได้รับรองจริยธรรมการวิจัยอย่างมาก ด้วยเป็นหนึ่งในเกณฑ์สำคัญที่คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยใช้พิจารณาในด้านการคุ้มครองและปกป้องสิทธิของผู้เข้าร่วมวิจัย ซึ่งความตระหนักของนักวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ต่อประเด็นความเคารพในความเป็นคน เป็นหนึ่งในหลักสำคัญสามประการของหลักจริยธรรมการวิจัย ที่จะทำให้นักวิจัยทางสังคมศาสตร์น่าเชื่อถือ และปกป้องสิทธิและคุ้มครองผู้เข้าร่วมวิจัย [13] นอกจากนี้ การขอความยินยอมในการวิจัยทางสังคมศาสตร์จากผู้เข้าร่วมวิจัย ที่มีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเสี่ยง ประโยชน์ และรายละเอียดหัวข้องานวิจัยแก่กลุ่มเป้าหมายเพื่อใช้ประกอบกระบวนการขอความยินยอมถือเป็นเกณฑ์สำคัญที่คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยใช้พิจารณาเช่นกัน [14]

ความรู้เรื่องกระบวนการวิจัย รวมถึงระเบียบวิธีวิจัย เป็นสิ่งที่ผู้เข้าร่วมวิจัยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญ ซึ่งการมีความรู้ที่ถูกต้องจะช่วยให้โครงการวิจัยได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยได้ เนื่องจากโครงการวิจัยที่มีรายละเอียดกระบวนการวิจัยที่ชัดเจน ถูกต้อง ในทุกขั้นตอนของการวิจัย จะช่วยให้คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยมีข้อมูลครบถ้วนในการพิจารณาว่า โครงการวิจัยจะสามารถคุ้มครองผู้เข้าร่วมวิจัยและดำเนินงานวิจัยได้อย่างมีคุณภาพ สอดคล้องกับการศึกษา [5] ที่ระบุว่า คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยมีการพิจารณาในเรื่องระเบียบวิธีวิจัย และมักพบประเด็นที่นักวิจัยต้องปรับแก้เกี่ยวกับประเด็นระเบียบวิธีวิจัยอยู่บ่อยครั้ง เช่น ที่มาของปัญหาวิจัย กรอบแนวคิด เครื่องมือวิจัย และการศึกษา [15] ที่พบว่านักวิจัยจะถูกขอให้แก้ไขประเด็นระเบียบวิธีวิจัย ในเรื่องกรอบแนวคิด การกำหนดและคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูล ดังนั้นนักวิจัยควรเพิ่มพูนความรู้ด้านระเบียบวิธีวิจัยและขั้นตอนการทำการวิจัยให้มากขึ้น

นอกจากนี้ การที่นักวิจัยด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มีเจตคติที่ดีต่อการปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการวิจัยจะช่วยให้ดำเนินงานวิจัยได้อย่างถูกต้อง ปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการวิจัยในงานวิจัย ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพงานที่ได้ตามมาตรฐานสากล และเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการพิจารณาผลงานวิจัยเพื่อให้ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารวิชาการด้วย [16] ดังนั้นนักวิจัยทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์จึงควรศึกษาหาความรู้ให้ครอบคลุมหลักจริยธรรมการวิจัยทุกด้าน เช่น การเข้ารับการอบรมด้านจริยธรรมการวิจัย และการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง เพื่อพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยที่เป็นไปตามหลักการพิจารณารับรองของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นเจตคติของนักวิจัยต่อความรู้และความเชี่ยวชาญของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ซึ่งมีผลต่อการพิจารณาให้การรับรองจริยธรรมการวิจัยกับโครงการวิจัยที่มีประสิทธิภาพ โดยคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยควรมีทั้งความรู้ และประสบการณ์ในการทำการวิจัย เพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตรงตามความมุ่งหมายในการทำหน้าที่ของการเป็นคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยที่สมบูรณ์ ซึ่งองค์ประกอบ บทบาทหน้าที่ และกระบวนการทำงานของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย จะเป็นกลไกสำคัญในการช่วยคุ้มครองผู้เข้าร่วมวิจัยได้ และคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยควรได้รับการอบรมด้านจริยธรรมการวิจัยเช่นกัน [10] ซึ่งการมีคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยที่มีผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในงานวิจัยจากหลากหลายสาขา มีประสบการณ์และศักยภาพที่เพิ่มขึ้นจากการปฏิบัติหน้าที่ จะทำให้เข้าใจในเรื่องจริยธรรมการวิจัยอย่างดี สามารถถ่ายทอดความรู้ไปยังบุคคลหรือหน่วยงานต่างๆ ได้ [17]

โดยคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยซึ่งเป็นบุคคลภายนอกหรือต้องพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัยที่อยู่นอกขอบเขตความเชี่ยวชาญ ควรได้รับการอบรมที่เหมาะสมโดยเฉพาะ [18] หรือขอความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญภายนอก [19] ดังนั้นคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยควรเพิ่มพูนความรู้ให้ทันกับสถานการณ์งานวิจัยปัจจุบันและสม่ำเสมอ รวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยต่างสถาบัน เพื่อช่วยให้การพิจารณาโครงการวิจัยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและถูกต้อง

การศึกษานี้ยังให้ข้อค้นพบใหม่เพิ่มเติมว่า การที่นักวิจัยขาดความรู้ในเรื่อง หลักเกณฑ์การพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ส่งผลต่อการที่โครงการวิจัยจะถูกขอให้แก้ไข เนื่องจากนักวิจัยอาจจะระบุข้อมูลไม่ครบถ้วนหรือมีความระมัดระวังในการทำวิจัยไม่ครอบคลุมเพียงพอต่อการพิจารณา และยังพบว่าในขั้นตอนการขอรับรองจริยธรรมการวิจัย หากมีกระบวนการในการประสานงานที่ชัดเจน รวดเร็ว และเป็นมิตร จะช่วยสร้างความประทับใจและลดความกังวลของนักวิจัยในการยื่นเสนอโครงการ เพิ่มเจตคติที่ดีต่อการขอรับรองจริยธรรมได้

การศึกษานี้มีข้อจำกัดบางประการ ประการแรก การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งนำเสนอผลเฉพาะประเด็นความรู้และเจตคติที่สำคัญจากผู้เข้าร่วมวิจัยเท่านั้น แต่ไม่ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และเจตคติของนักวิจัยกับการได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัย ประการที่สอง การศึกษานี้เก็บข้อมูลกับนักวิจัยที่ยื่นขอรับรองจริยธรรมการวิจัยเท่านั้น ทำให้ข้อมูลได้จากมุมมองของนักวิจัยเพียงอย่างเดียว ดังนั้นการศึกษาในอนาคตควรศึกษาเชิงลึกกับตัวแทนผู้บริหารจากหน่วยงานของนักวิจัยหรือมหาวิทยาลัย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักจริยธรรมการวิจัยในคนในระดับประเทศด้วย ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสร้างกลไกสนับสนุนศักยภาพของนักวิจัยด้านจริยธรรมการวิจัยเพิ่มเติมด้วย และประการที่สาม การศึกษานี้ใช้ข้อมูลจากนักวิจัยที่ยื่นขอการรับรองในช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2563 - ธันวาคม พ.ศ. 2564 เท่านั้น อย่างไรก็ตาม เพื่อพัฒนากลไกคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การศึกษาในอนาคตควรวิเคราะห์ข้อมูลจากนักวิจัยที่มีการขอการรับรองในช่วงก่อนหน้ามาใช้ประกอบด้วย เพื่อให้ประเมินจุดอ่อน จุดแข็ง และช่องว่างการดำเนินงานของคณะกรรมการชัดเจนและถูกต้องมากยิ่งขึ้น และสามารถกำหนดแนวทางการปรับปรุงกลไกที่ครอบคลุมและมีประสิทธิภาพ

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ที่กรุณาให้ทุนสนับสนุนในการทำวิจัยในครั้งนี้

References

- [1] Phothisita, C. (2019). *Sciences and arts of qualitative research* (8th publishing).
- [2] United States. National Commission for the Protection of Human Subjects of Biomedical, & Behavioral Research. (1978). The Belmont report: ethical principles and guidelines for the protection of human subjects of research (Vol. 2). Department of Health, Education, and Welfare, National Commission for the Protection of Human Subjects of Biomedical and Behavioral Research.

- [3] De Vries, R., DeBruin, D. A., & Goodgame, A. (2004). Ethics review of social, behavioral, and economic research: where should we go from here? *Ethics & Behavior*, 14(4), 351-368.
- [4] James, H., Sanders, I. & Ballengee-Morris, C. (2008). Troubling the IRB: Institutional Review Boards' impact on art educators conducting social science research involving human subjects. *Studies in Art Education*, 94(4), 311-327.
- [5] Lamchang, S., Chanprasir, C., Thaprom, A., & Srisuphan, W. (2014). Analysis of research protocols submitted for ethical review to research ethics committee, Faculty of Nursing, Chiang Mai University in 2014. *Nursing Journal*, 42, 82-93.
- [6] Thaitae, D. (2020). A Study on knowledge and satisfaction toward participating on the training on human research ethic in social sciences, Institute for Population and Social Research, Mahidol University. *Mahidol R2R e-Journal*, 8(1), 104-116.
- [7] Shiju, R., Thankachan, S., Akhil, A., Sharma, P., & Bennakhi, A. (2021). Knowledge and attitude toward ethics committee and ethical research practice among researchers of three sectors: An institutional study in Kuwait. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-596066/v1>
- [8] El-Dessouky, H. F., Abdel-Aziz, A. M., Ibrahim, C., Moni, M., Abul Fadl, R., & Silverman, H. (2011). Knowledge, awareness, and attitudes about research ethics among dental faculty in the Middle East: A pilot study. *International Journal of Dentistry*, 2011, 694759. <https://doi.org/10.1155/2011/694759>.
- [9] Namkhan, S. (2018). Study on the ethical awareness of social sciences researchers and determinant of attending a research ethics training. *Academic Journal Bangkokthonburi University*, 7(1), 96-113.
- [10] Mallela, K., Walia, R., Tm, CD., Das, M., Sepolia, S., & Sethi, P. (2015). Knowledge, attitudes and practice about research ethics among dental faculty in the North India. *Journal of International Oral Health*, 7, 52-56.
- [11] Swetha M., Niveditha G., & R., D. (2017). Knowledge, attitude and practice of research ethics among medical faculty in a teaching hospital. *International Journal of Basic & Clinical Pharmacology*, 6(4), 913-918. <https://doi.org/10.18203/2319-2003.ijbcp20171103>
- [12] Mahidol University (2017). *Criteria for consideration and determination of subject groups 2017*. Mahidol University.
- [13] Nuansang, J. (2018). Ethics in human research and social science research. *Journal of Politics, Administration and Law*, 10(2), 131-155.
- [14] Ferreira, C. M., & Serpa, S. (2018). Informed consent in social sciences research: Ethical challenges. *Int'l J. Soc. Sci. Stud.*, 6, 13.
- [15] Lamchang, S., Chanprasir, C., Thaprom, A., & Srisuphan, W. (2014). Analysis of research protocols submitted for ethical review to research ethics committee, Faculty of Nursing, Chiang Mai University in 2014. *Nursing Journal*, 42, 82-93.

- [16] Gul, S., Parveen, Q., & Yousuf, M. I. (2018). Ethics of conducting research in social sciences at the university level in Pakistan. *Global Social Sciences Review*, 3(4), 486-497.
- [17] Noumanong, N. (2023). Strategy to drive the operation of Chiang Mai University research ethics committee. *Journal of Professional Routine to Research*, 10, 45-54.
- [18] Anderson, E. E. (2006). A qualitative study of non-affiliated, non-scientist institutional review board members. *Accountability in Research*, 13(2), 135-155.
- [19] Serpico, K., Rahimzadeh, V., Anderson, E. E., Gelinas, L., & Lynch, H. F. (2022). Institutional review board use of outside experts: What do we know? *Ethics & Human Research*, 44(2), 26-32.